

A gyógyszerészet történetéből

Gyógyszerészet 17. 21—23. 1973.

A GYÓGYSZERÉSZET HELYZETE BUDAPEST FŐVÁROS KIALAKÍTÁSÁNAK ÉVÉBEN, 1872-BEN

BÁNÓNÉ DR. FLEISCHMAN MARIANNA ÉS DR. ZALAI KÁROLY

Budapest 100 évvel ezelőtt Buda, Pest és Óbuda városokból egyesült. Az 1972. jubileumi év alkalmából a közlemény visszapillantást ad a gyógyszerészet 100 év előtti helyzetére. Közben néhány számadattal összehasonlítja a gyógyszerésztárak, a gyógyszerigényelők, a gyógyszerészképzés és általában a gyógyszerész társadalom helyzetét, a maihoz viszonyítva. A történelmi visszatekintés meggyőz arról, hogy ez a korszak a magyar gyógyszerészet történetének kiemelkedő korszaka volt.

*

Az 1972. év jubileumi esztendő Budapest történetében: fővárosunk születésének századik évfordulója. Az 1872. évi XXXVI. törvénycikk mondtotta ki a két város, Pest és Buda, valamint Óbuda és a Margitsziget egyesítését Budapest főváros névvel 1872. december 31-én ugyan egyesítették Pestet és Budát, a hivatalos lap azonban csak 1873. január 24-én alkalmazta először az egybeírt, új városnevet. Az egyesítés ténylegesen 1873. november 17-én fejeződött be, amikor a Budából, Pestből és Óbudából megalakult Budapestet 10 kerületre osztották fel.

Az 1867-es kiegyezést követő évek között az 1872-es azon évek közé tartozott, amelyet a minden irányban kibontakozó reformtörekvések megvalósulásáért folyó munka jellemzett. A dualista alapon álló Osztrák—Magyar Monarchia bizonyos állami, nemzeti függetlenséghez juttatta hazánkat és a viszonylagosan kedvező légkör lehetővé tette minden vonatkozásban, így a közegészségügy és ezen belül a gyógyszerészet területén is korszerű reformok megvalósítását.

Úgy véljük, nem lesz érdektelen, ha a főváros 1972-es jubileumi évében visszatekintünk a 100 évvel ezelőtti gyógyszerészet helyzetére, a fővárosban élt elődeink akkori problémáira.

Fővárosunk születésének évében, 1872-ben Budán 8, Óbudán 1, Pesten 17, összesen tehát 26 gyógyszerertár működött. Ez azt jelenti, hogy egy gyógyszerertárnak kb. 10 000 lakos ellátását kellett biztosítani. Budapest mai területén 228 működő gyógyszerertár van; 202-vel több, mint 100 évvel ezelőtt. A közforgalmú gyógyszerertárak mellett a fővárosban 2 intézeti és 1 részben intézeti, részben közforgalmú gyógyszerertár működött (irgalmasok gyógyszerertára a „Gránátalmához”). Ma 17 gyógyszerertár és 6 kórházi raktár van.

Az 1872-es évben már 5 éve működött a mai Soroksári úton a Magyar Gyógyszerészeti és Művegyészeti Gyár, de néhány évvel később beszüntette működését, a fővárosnak tehát gyógyszeripara gyakorlatilag nem volt. Ma 4 gyógyszerigényelők

ral a főváros jelentős gyógyszeripari központ. Az 1872. év azonban ebben a vonatkozásban is jelentős, mivel 1872. szept. 23-án született Ecséden Richter Gedeon gyógyszerész, a magyar gyógyszeripar megalapítója.

A gyógyszerészek képzése 1872-ben összesen 8 évre terjedt, ebből gyógyszerertári gyakorlat 6 év, egyetemi oktatási idő pedig 2 év volt. A kötelező tantárgyak száma 4, a kötelező vizsgáké szintén 4 volt. Ma, 1972-ben a gyógyszerészek képzési ideje 4,5 év, ebből gyógyszerertári gyakorlat fél év, egyetemi oktatás 4 év. A kötelező tantárgyak száma 26, a kötelező vizsgák száma pedig 34.

A Pesti M. Kir. Tudományegyetemen 1871—72. tanévben gyógyszerészi oklevelet nyert 48 hallgató, gyógyszerészdoktori oklevelet pedig 5 gyógyszerész. A város születésének centenáriumi évében a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Gyógyszerészi Karán diplomát nyert 113 hallgató, gyógyszerészdoktori oklevelet pedig 11 gyógyszerész kapott. Az adatok elbírálásakor figyelembe kell venni Magyarország akkori és jelenlegi területi és népességi adatainak különbözőségét, továbbá, hogy a szóban forgó tanévben a pesti egyetem az ország egyetlen tudományegyeteme volt. (A kolozsvári egyetem 1872—73. tanévben kezdte meg működését.)

1872-ben, Pest és Buda egyesítésének évében az orvosok, gyógyszerészek érdeklődésének központjában állt és már javában folyt a közegészségügyi törvény kidolgozásának előmunkálata, aminek eredményeképpen 1876-ban a Parlament elfogadta a magyar közegészségügyi törvényt. Az 1876. évi XIV. törvény a hozzá kapcsolódó kiegészítő rendelkezésekkel együtt — bizonyos paragrafusok hatályon kívül helyezése mellett, illetőleg gyógyszerész vonatkozásban az 1948. XXX. törvénnyel, valamint az 1950. évi 25. sz. törvényerejű rendelettel kiegészítve — közel egy évszázadon keresztül hazánk közegészségügyi alaptörvénye volt.

Ugyancsak az Országos Közegészségügyi Tanács munkásságának eredményeképpen az I. Magyar Gyógyszerkönyv is a főváros születésének évében, 1872. március 15-én lépett életbe, melyet az 1871. évi 31992 sz. bm.-rendelet adott tudtul: „Minden egészségügyi tisztviselő, hatósági és gyakorló orvos, állatorvos és gyógyszerész köteleztetik 1872. évi március hó 15. napjától az 1871. évben a »Pesti Könyvnyomda Részvénytársulat« betűivel nyomtatott Magyar Gyógyszerkönyvben foglalt szabályokat megtartani.” A gyógyszerkönyvi szerkesztő bizottság elnöke *Than Károly* egyetemi nyilvános rendes tanár volt. A 8 tagú szerkesztő bizottságot

gyógyszerészi vonalon *Müller Bernát* és *Jármay Gusztáv* képviselték. Az I. Magyar Gyógyszerkönyv, mely a legkorszerűbb elveket szem előtt tartva készült, minőségi előrelépést jelentett a magyar gyógyszerészet fejlődésében. Ez a gyógyszerkönyv volt egyrészt az első, melyet a magyar viszonyok figyelembevételével írtak, másrészt mint a gyógyszerkészítés és gyógyszer-ellenőrzés kötelező érvényű szabványa, biztosította az egységes, magas szintű gyógyszerészi munkát, valamint a terápiásan értékes gyógyszerek előállítását. Az I. Magyar Gyógyszerkönyv cikkelyeinek száma: 513, a kémszerek és standardok száma 46, terjedelme pedig 581 lapoldal volt. Ezzel összevetve a 100 évvel későbbi, ma érvényben levő VI. Magyar Gyógyszerkönyvünket, a következő adatokat találjuk: a cikkelyek száma 815, a kémszerek és standardok száma 753, a terjedelem 1546 lapoldal.

A Magyar Gyógyszerkönyvvel kapcsolatban 1872 január 27-én jelent meg a gyógyszerészeti gyakorlat szempontjából szintén igen lényeges utasítás: „Rendelet, mellyel az új magyar gyógyszer-áirsabvány életbe léptetett” címen. Az idézett rendelet a bevezetés napjával 1872. március 15-ét, azaz az I. Magyar Gyógyszerkönyv életbe lépésének napját jelölte meg. Az új taxa jelentőségét akkor tudjuk csak megérteni, ha figyelembe vesszük, hogy az 1744-ben közzétett Torkos-féle Taxa-Pharmaceutica Posoniensis óta — melyet 1775-től kezdődően az osztrák taxák váltottak fel hazánkban — ez volt az első olyan magyar gyógyszeráirsabvány, mely kizárólag a magyar viszonyok figyelembevételével készült és gyógyszerészeink sok évi sérelmeit orvosolta.

Az 1872. év igen lényeges eseménye volt még az Országos Gyógyszerész Egylet megalakulása. Ezzel kapcsolatban a Gyógyszerészi Hetilap 1872. évi 15. számában a következő „Fölvívás” jelent meg: A magyar korona-országok összes gyógyszerészei központi bizottságának 1871. október 1-én tartott tágasabb körű gyűlésében egyhangúlag elfogadtatott azon indítvány, miszerint a hazai gyógyszerészek más egyesületek példájára évenként országos nagygyűlést tartsanak. Ez országos gyógyszerészi nagygyűlés megtartására Pesten 1872. május 6-án és az azt követő napokban kerül sor”. A későbbiekben a lap közli *Zeyk Károly* államtitkár 29371 sz. határozatát, mely az Országos Gyógyszerész Egylet alapszabályainak miniszteri jóváhagyásáról tudósít. Az 1872. évi 42. szám pedig már a következőkben számol be olvasóinak: „A magyarországi gyógyszerészek 1872. május 6-án tartott nagygyűlésében az Országos Gyógyszerész-Egylet, mint ismeretes, megalakult.” A magyarországi testület elnökévé *Ráth Péter* gyógyszerészt választották meg.

Az Egylet megalakulásával gyógyszerészeink régi vágya teljesült. Ez a szervezeti forma lehetővé tette a gyógyszerészek érdekeinek egységes képviseltetését, az ország gyógyszerészei között a kapcsolatok kiszélesedését, valamint a tudomány fejlődésében is további perspektívákat nyitott meg.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók — akik 1841. május 29-én *Bene Ferenc* orvoskari dékán elnökletével tartották első nagygyűlésüket 1872.

szepember 16—21. között, XVI. nagygyűlésükre a Herkules fürdőben jöttek össze. Ezen 599 fő vett részt, ebből 56 gyógyszerész. Az állandó Középponti Választmány tagjai között is szép számban foglaltak helyet gyógyszerészek, így az ásvány-földtani szakosztályban 5 tagból 1 gyógyszerész: *Fausser Antal*, a vegytani szakosztály mindhárom tagja gyógyszerész: *Jármay Gusztáv*, *Sztupa György*, *Than Károly*. Az elhangzott előadások közül gyógyszerészi munkák voltak:

— *Rozsnyay Mátyás* zombai gyógyszerész:

„Babona a természettudományokban”

— *Tarjánovits Ágoston* sarkadi gyógyszerész:

„Sarkad mezőváros és vidéke föld talajáról és kút vizéről”

— *Rozsnyay Mátyás* zombai gyógyszerész: „A jelen és régi kor robbanószereiről”

A közölt adatok a gyógyszerészek tudományos közéleti tevékenységének kezdeti lépéseiről tanúskodnak. Ilyen vonatkozásban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy nemcsak ezeknek az éveknek, hanem a század utolsó négy évtizede tudományos életének legkiemelkedőbb alakja *Than Károly* volt, aki pályafutását a kőrösladányi gyógyszer-tárban kezdte és gyógyszerészi képesítéssel a természettudomány és a pedagógia legkiválóbb művelői közé emelkedett. *Than* 1872-ben már a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja és ebben az évben választják meg az alapító *Bugát Pál* halála után a Természettudományi Társulat elnökévé. Ebben az évben indítja meg *Than* — az általa tervezett és irányítása mellett működő új kémiai intézetben — a kémia elméleti és laboratóriumi oktatását. Az intézet az oktatás mellett korszerű lehetőséget jelentett a kutatás számára is. *Than* munkásságának elismerésül az 1872. évben „Királyi tanácsos”-i címmel tüntették ki. Ő volt a kor legkiemelkedőbb gyógyszerésztudósa.

A gyógyszerészek folyóirata a „Gyógyszerészi Hetilap” az 1872. évben már 11. évfolyamában jelent meg *Schédy Sándor* szerkesztésében. A Hetilap hasábjain legnagyobb részben kémiai tárgyú munkákat találunk. Lényegesebb az I. Magyar Gyógyszerkönyv ismeretével kapcsolatos közlemények, úgyszintén a Gyógyszeráirsabvánnyal foglalkozó munkák is. Megtalálhatók az Országos Gyógyszerész Egylet megalakulásának jegyzőkönyvei is, továbbá az év folyamán megjelent különböző jogszabályok és azok magyarázatai. Minden szám végén „Tárcarovat” található, mely aktuális eseményeket, leveleket, pályázatokat stb. ismertet.

*

A közlemény megírásával az volt a célunk, hogy röviden bemutassuk a jubileumi év alkalmából a 100 évvel ezelőtt megalakult fővárosi gyógyszerészetének helyzetét és problémáit. Úgy véljük, hogy az 1872. esztendő a magyar gyógyszerészet fejlődése szempontjából is igen jelentős volt, sőt joggal nevezhetjük ezeket az éveket, ezt a korszakot a magyar gyógyszerészeti történet egyik kiemelkedő korszakának.

IRODALOM

1. Gyógyszerészi Hetilap 1872. évf. Pest, Sédy István Könyvnyomda — 2. A Gyógyszerészek Naptára 1873. év. Buda-Pest, Sédy István Könyvnyomda. — 3. *Schödy S.*: A magyar gyógyszerészetre vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye, 1893. Budapest, Hoffmann és Molnár. — 4. A Magyar Orvosok és Természettudósok XV. és XVI. nagygyűlésének munkái. Budapest, 1872., 1873. Franklin Társulat. — 5. *Gortvay Gy.*: Az újkori magyar orvosi művelődés története. Akadémiai Kiadó, Budapest (1953). — 6. *Végh A.*: Gyógyszerészet 16, 3 (1972). — 7. *Zalai K.*: Gyógyszerészet 16, 3 (1972). — 8. *Szankai I.*: A gyógyszerészetre és a budapesti gyógyszerárakra vonatkozó adatok. Bp (1935). — 9. *Mozsonyi S.*: Gyógyszerészet 16, 1 (1972)

Банонэ, д-р М. Флейшманн и д-р К. Залаи: Положение фармацевции в году создания столицы — Будапешта в 1872 году

Budapesti был создан сто лет назад объединением Буда, Пешта и Старой Буда В связи с юбилеем в 1972 году сообщение вспоминает положение фармацевции 100 лет назад, иллюстрируя его некоторыми данными. При этом он сравнивает состояние аптек, фармацевтических заводов, обучение фармацевтов и вообще фармацевтического общества по сравнению с германским. Исторический обзор убеждает в том, что данная эпоха была выдающейся эпохой истории венгерской фармацевции

B. Bánó neé Fleischmann and Dr K. Zalai: *Pharmacy in Budapest at the time of her emergence as the modern Capital of Hungary, in 1872*

The development of the present metropolis of Budapest started a century ago with the union of the cities of Buda and Pest and of the borough of Obuda. At the centenary of the historical event the authors review the state of pharmacy of that time, including numerical data related to pharmacies, pharmaceutical industry undertakings, pharmaceutical education, and the general social state of pharmacists in comparison with the present conditions. The review recalls an outstanding period of pharmacy in Hungary.

Dr. M. Fleischmann — Bánó — Dr K. Zalai: *Die Stellung des Apothekenwesens im Jahre der Entstehung der Hauptstadt Budapest*

Vor 100 Jahren kam es zur Vereinigung der Stadtteile Pest, Buda und Alt-Buda zu Budapest. Zum Anlass des 100 jährigen Jubiläums wird ein Rückblick auf den derzeitigen Stand des Apothekenwesens geboten. Anhand von statistischen Daten wird der heutige Zustand der Apotheken, der pharmazeutischen Industrie, der Apotheker-Ausbildung und der Apothekerschaft mit jenem vor 100 Jahren verglichen. Der historische Rückblick beweist in überzeugender Weise, dass jene Epoche eine hervorragende Periode der ungarischen Pharmaziegeschichte war.

Érkezett: 1972. VII. 26

Gyógyszerészet 17. 23—28. 1973.

EZER ÉV EGÉSZSÉGÜGYI JOGSZABÁLYALKOTÁSÁNAK FONTOSABB GYÓGYSZERÉSZI VONATKOZÁSAI*

DR. ZALAI KÁROLY

Az anyag összeállításakor a szerzőt az a cél vezette, hogy Székesfehérvár 1000 éves jubileumi évfordulója alkalmából és tiszteletére összeállítsa a magyar gyógyszerészet fejlődését alapvetően befolyásoló jogszabályokat, és rámutasson azoknak a maguk korában való jelentőségére.

A vizsgált 1000 év első két évszázadából irásban megmaradt rendelkezések, jogforrások, feljegyzések nincsenek. Az első ilyen rendelkezés az 1244—1421. évekből a Budai Törvénykönyv, amely azt mutatja, hogy először csak a városok tanácsai igyekeztek az egészségügy terén felmerülő kérdéseket rendezni. Hazánkban az első központi állami királyi rendelkezéssel, jogszabályalkotással csak a XVI. században találkozunk. A közlemény 8 olyan egészségügyi jogszabályt mutat be, amelyek alapvetően befolyásolták a gyógyszerellátás fejlődését. Érdekes, hogy az utóbbi századokban a legfontosabb alapvető egészségügyi jogszabályok kb. százévente jelentek meg: 1644: *Lex Sanitaria Ferdinanda*; 1770: *Generale Normativum Sanitatis*; 1876: XIV törvény a közegészségügyről; 1972: II törvény az egészségügyről.

* Székesfehérvár 1000 éves évfordulója alkalmából rendezett Alba Regia Gyógyszerésznapokon megtartott előadás.

Az ismertett jogszabályok alapján megállapítható, hogy a városi hatóságok, majd az állam szerepe az egészségügy és ezen belül a gyógyszerészet fejlesztésében hazánkban már a XIII században kezdetét vette, majd az idők folyamán egyre erősödött és szélesebb területre terjedt ki. Ilyen vonatkozásban különösen ki kell említeni 1770-ben a Mária Terézia által kiadott *Generale Normativum Sanitatis*. Az 1972. évi egészségügyi törvény szelleme e tekintetben továbbra is alapvető fejlődést jelent, mert leszögezi: az egészségügy állami feladat, az egészségügyi ellátáshoz való jog egyben minden állampolgár joga. Ezen állampolgári jog is bizonyítja, hogy az egészségügy szervezésében és gyakorlatában alapvető az embercentrikus, a humanista szemlélet érvényre jutása.

*

A gyógyszer mint biológiailag hatékony anyag — terápiás értéke mellett — sok veszélyt is rejt magában, s így ártalmat jelenthet mind az egyén, mind az egyének összessége, a társadalom számára. Ezt a körülményt a gyógyszerrel foglalkozó szakemberek, elsősorban az orvosok és gyógyszerészek már régen felismerték. Feltehetően ennek következménye, hogy a gyógyszerrel kapcsolatos tevékeny-